

8. IDENTITETA, KI NI (SAMO) JEZIKOVA - Piero Purich

Ko se nam zgodi, da moramo opredeliti svojo identiteto, se skoraj samodejno odzovemo tako, da damo prednost svoji nacionalni pripadnosti: sem Italijan, Slovenec, Avstrijec, Nemec, Anglež itd. Ta vrsta odgovora je postala kanonična v dokumentih in celo na nekaterih spletnih platformah, kjer se po vnosu imena ali elektronske pošte takoj pojavi *izpadni meni* z imeni in zastavami vseh držav sveta. V vsakdanjem življenju in tudi na spletu je to edina ponujena identiteta: jezikovno-nacionalna identiteta, brez drugih možnosti.

To je očitno skrajna poenostavitev našega *človeškega bitja* (*Menschheit*), ki pomeni veliko večjo zapletenost od banalizacije, ki nam jo ponujajo birokracija, internet ali celo praktični razlogi v prijateljskem pogovoru.

Smo kompleksna bitja, doživljamo nešteto izkušenj in vse to ustvarja *številne identitete*, ki pogosto niso jasne niti nam samim, saj se sami ne zavedamo nekaterih pripadnosti, ki jih imamo za samoumevne in jih zato niti ne upoštevamo.

Najprej o *spolni identiteti*. Skoraj vsi ljudje se rodimo z nesporno pripadnostjo enemu od dveh spolov, moškemu ali ženskemu. To se nam zdi tako samoumevno, da ko nas kdo vpraša, kaj smo ali kaj čutimo, nikoli ne odgovorimo "ženska" ali "moški", to je nekaj tako samoumevnega, da skoraj vedno pozabimo, da pripadamo svojemu spolu, in dajemo prednost veliko manj pomembnim vidikom našega načina bivanja. Ni naključje, da so prav tisti, ki odstopajo od te dihotomije (LGBT ali ženske, ki upravičeno zahtevajo resnično enakost pravic z moškimi), bolj pozorni na lastno opredelitev spolne pripadnosti (ali poudarjajo svojo nepripadnost dvema kanoničnima spoloma) kot večina prebivalstva. Druga izjemno kompleksna, a prav tako zanemarjena pripadnost v naši nezavedni samoopredelitvi je pripadnost družini. Rodimo se, zato smo vsi - na začetku - otroci. Pogosto smo ob rojstvu tudi bratje, sestre, nečaki, nečakinje (*Neffen, Enkel*), bratranci in sestrične, nato postanemo fantje, žene, možje, partnerji, starši in spet babice ali dedki. Toda to je opredelitev nas samih, ki jo podamo le v odnosu do drugih: "Ali je to tvoja mama?", "Spoznaj mojo ženo", "To je moj sin". Vse to so identitete, ki jih razkrijemo le, kadar želimo pojasniti svoj družinski status.

Na družbeni ravni se zdi, da je poklicna identiteta pomembnejša, saj nas ljudje, ki smo jih pravkar srečali, ali celo državna birokracija pogosto sprašujejo, kaj je naše delo, vendar menim, da je to identitetna potreba, ki se je rodila v kapitalizmu: gre za informacije, ki nas opredeljujejo glede na našo vlogo kot proizvajalcev ali potencialnih potrošnikov, kot v primeru identitet, kot so *stranka, pacient, uporabnik* itd. Paradoksalno je prav naša identiteta potrošnika najpomembnejši individualni parameter v spletnem svetu (ki je zdaj postal neizogiben del našega življenja), saj oglaševalski algoritmi odlično fotografirajo naše preference, interese in nagnjenja, vendar se večina ljudi še vedno popolnoma ne zaveda svoje pripadnosti tej kategoriji.

In potem je tu še na desetine in desetine odpovedi identiteti, ki so lahko za nekoga zelo pomembne, za drugega pa so povsem nepomembne. Biti navijač *Interja, Juventusa* ali Manchester Uniteda je lahko za navijača vseobsegajoča pripadnost, medtem ko je za nekoga, ki se s športom ne ukvarja, ta identiteta skoraj nerazumljiva. Enaka moč identitete velja za politične aktiviste, veterane oboroženih sil, skupine za pravice živali, okoljevarstvenike ali obiskovalce šahovskega kluba: zelo močna pripadnost za člane skupine, vendar v bistvu nelogična in nepomembna za tujce.

Jezikovna identiteta (ki skoraj vedno sovпада z nacionalno identiteto) pa je skoraj univerzalna stalnica; v nas je tako vgrajena, da nihče ni izvzet. Tega parametra smo se tako navadili, da ga imamo celo za prirojenega človeku in nespremenljivega v zgodovini: v zgodovinskih pripovedih namreč neredko zasledimo dogodke, interpretirane v

nacionalnem ključu, v obdobjih, kot sta antika ali srednji vek, ko sam pojem nacionalnosti še ni obstajal (to je še posebej očitno v zgodovinoisju 19. stoletja, ko so se elite nastajajočih nacionalnih držav lotile ustvarjanja retroaktivnih nacionalnih mitologij, ki bi postale kolektivna domišljija državljanov posameznih držav). Če bi po drugi strani, kot je domneval zgodovinar Alessandro Barbero, srednjeveškega kmeta vprašali, kakšna je njegova identiteta - ob predpostavki, da bi takšno vprašanje lahko razumeli -, bi verjetno najprej odgovoril "kristjan" (verska identiteta, ki je za večino zahodnjakov danes skoraj brez pomena, če ne bi bilo demagoškega nasprotovanja islamskim priseljencem), nato "služabnik fevdalnega gospoda X" in nazadnje "podanik kralja Y", pri čemer mu niti na misel ne bi prišlo, da bi se imenoval Francoz, Italijan ali Rus, preprosto zato, ker ti pojmi takrat niso obstajali ali pa so bili v vsakem primeru nerazumljivi proletarskim množicam. Kot zgodovinar menim, da je konstrukcija pojma nacionalnosti povsem umetna in odgovarja na problem, ki se je pojavil ob francoski revoluciji: če so imeli Francozi pred letom 1789 občutek pripadnosti državi kot podaniki kralja, kako je bilo po giljotini monarha mogoče ohraniti enotnost naroda? Kateri instrument bi lahko nadomestil zvestobo kroni in zagotovil preživetje države? Tako se po mojem mnenju začne romantična konstrukcija nacionalne države, v kateri referenčna točka države ni več suveren, temveč skupni jezik, ki se uporablja kot družbeno vezivo množice državljanov.

Če se vrnemo v današnji čas, kako pogosto se od nas zahteva, da v dokumentih navedemo svoje državljanstvo? Polje, ki ga moramo vedno izpolniti tudi v obrazcih Evropske unije, kar naj bi teoretično vodilo k odpravi nacionalnih shem... Kolikokrat - pogosto v *osnovni angleščini*, ki je zdaj razširjena po vsem planetu - dobimo vprašanje: "Kdo ste?" Na to vprašanje, ki ga sovražim, ker nujno pomeni površno in banalno opredelitev sebe, sem pogosto odgovoril z drugim vprašanjem: "Kaj mislite, da sem?" To je zaskrbljujoče vprašanje, vendar zelo zabavno, tako zame kot za drugo osebo. Pogosto sem dobil odgovore, kot so "Nizozemec", "Avstralec", "Avstrijec" in celo "Jugoslovan". Zelo malo jih je odgovorilo na moje uradno državljanstvo, italijansko, na splošno pa je igra postala povod za pogovor o zapletenosti, ki spremlja našo družinsko in osebno zgodovino.

A žal je to le igra: v resnici je narodno-jezikovna samoopredelitev eden od temeljev za ustvarjanje klišeja o sebi in drugih.

Ne zanikam, da je jezik eden od temeljev, na katerih temelji naš način razmišljanja: po Vigotskem je okolje tisto, ki omogoča kognitivni razvoj, in jezik je eno od najmočnejših orodij za odnos do okolja, zato uporaba drugačnega jezika nujno pomeni drugačen kognitivni razvoj. Toda enačba jezik=nacija potemtakem pomeni narod=država, kar se zlahka sprevrže v državo=ljudje in, še huje, v ljudstvo=stranke. K sreči živimo na območju, kjer se zelo pogosto že drugi korak znajde v krizi, saj v regiji Alpe Adria živijo številne jezikovne manjšine in večjezični, natančni ljudje, ki to obvezno in banalizirajočo pripoved razrahljajo.

Življenje na obmejnem območju, kjer živijo jezikovne manjšine, lahko odpre um za analizo kompleksnosti, razen če se iz samoobrambe in/ali duševne lenobe ne zapremo v nacionalizem. Že dejstvo, da za območje, na katerem živim, ne obstaja niti eno samo ime, sili k razmisleku o "drugih" pogledih. Območje, ki ga opredeljujem kot svoj "intimni" geografski prostor, to je tisto, ki se mi zdi najbolj domače, v katerem se najlažje orientiram, v grobem ustreza Küstenlandu (nemško), Primorski (slovensko in hrvaško) ali Julijski krajini (italijansko). V zvezi s tem zadnjim poimenovanjem, ki ima že močno nacionalistično konotacijo, se mi zdi pomenljivo, da se v Italiji v zadnjih letih vse pogosteje uporablja izraz "vzhodna meja", ki se nanaša na to ozemlje v novejši zgodovini, pri čemer gre za izrazito italijanocentrični izraz, ki a priori izključuje različne zgodovinske in geografske vizije.

Prav potreba po izstopu iz teh togih, nacionalnih in poenostavljajočih miselnih shem me je spodbudila, da sem ocenil druge pripadnosti - osebne ali kolektivne -, ki se mi zdijo prav tako pomembne kot jezikovne, vendar so jih raziskave po krivem zanemarjale.

Nekateri bralci morda že vedo, da sem poleg tega, da sem zgodovinar, tudi glasbenik. V moji hiši so od nekdaj obstajale partiture in plošče s klasično glasbo, vendar je v nasprotju s tem, kar bi si lahko mislili o italijanski družini, zelo malo zapisov opere, tako imenovanega *belcanta*, medtem ko prevladuje simfonična glasba srednjeevropskih skladateljev. Moja babica je bila namreč Tržačanka z očetom češko-nemškega rodu in je imela tako kot večina deklet avstro-ogrske male in srednje buržoazije diskretno glasbeno izobrazbo, usmerjeno predvsem k velikim nemškim (ali avstrijskim) glasbenikom: Bachu, Beethovnu, Mozartu, Brahmsu, Schumannu, Schubertu itd. Ko sem se desetletja pozneje tudi jaz začel učiti glasbo, sem imel učitelje in kolege iz takratne Jugoslavije, ki so pustili neizbrisen pečat v mojem glasbenem predznanju. Zato se v glasbenem smislu ne morem označiti za Italijana, čeprav v potnem listu tako piše.

Enako pomemben za razlago resničnosti in s tem za oblikovanje identitete ljudi kot jezik je tudi fizični kraj, kjer človek živi: človek, ki živi v mestu, in človek, ki živi na podeželju, imata številne pomembne značilnosti in težave, enako velja za človeka, ki živi v stanovanju, in tistega, ki živi v samostojni hiši ali hišici. Menim, da so podobnosti med bivanjem Dunajčana, Moskovčana ali Portežana veliko večje kot podobnosti med prebivalcem Dunaja in tistim iz Unterloibla.

Večplastno identiteto oblikuje tudi odnos posameznikov do določenih vrednot, ki so za eno skupino lahko temeljna zahteva njihovega načina bivanja, za druge pa nekaj zanemarljivega, če ne celo nevrednega. Vedno me je na primer presenečalo različno vrednotenje pojma delo, ki ga podajata dve populaciji, ki že stoletja živita druga ob drugi, na primer Furlani in Tržačani (gre seveda za obče mnenje, ki na ravni posameznika ni nujno zanesljivo, vendar gre kljub temu za stereotip, za katerega se mi vsaj na podlagi mojih osebnih izkušenj zdi, da ima določen pomen za realnost): medtem ko je za večino Furlanov delo nekakšna moralna dolžnost, je za Tržačane delo le sredstvo za preživetje, od katerega morajo čim prej pobegniti na morje ali na dobro kosilo z ribami v Istri ali narezki v gostilni na Krasu.

In prav s hrano se povezujem, da bi razmejil še eno identiteto, "gastronomsko": Feuerbach je trdil, da "smo to, kar jemo", zato je to temeljna sestavina naše identitete, verjetno veliko bolj bistvena uporaba ust kot jezikovna. Kot Tržačan se znova znajdem med dvema svetovoma, tokrat na srečo brez nacionalistične shizofrenije, saj je mesto sprejelo tako srednjeevropsko in balkansko kuhinjo, ki temelji na mesu in pivu, kot sredozemsko kuhinjo, ki temelji na ribah in vinu. Küstenland-Primorska-Venezija Julijska krajina ponovno leži na meji, ki pa tokrat ni meja med severom in jugom med slovanskim jezikovnim prostorom na vzhodu in neolatinskim jezikovnim prostorom na zahodu, temveč meja med kulinarčno uporabo masla na severu in oljčnega olja na jugu. In še enkrat manj je razlik med prebivalci teh območij in tistimi, ki govorijo isti jezik: tržaška kuhinja je veliko bolj podobna koroški in slovenski kot piemontski ali sicilski, kislo zelje ali hren sta Tržačanu veliko bolj znana kot friariello ali 'nduja.

Ta kratek prispevek zaključujem z napol resnim razmišljanjem: pred leti mi je prijatelj anatomski patolog povedal o statistični študiji, ki je temeljila na obdukcijah, opravljenih v Benečiji, Furlaniji, Trstu, Istri in Sloveniji. Izkazalo se je, da je imelo precejšnje število umrlih za petino večja jetra od običajnih (tako zelo, da je moj prijatelj začel razmišljati o genetski mutaciji ...) zaradi uživanja/ zlorabe alkohola. Omenjena študija torej kaže, da na tem čezmejnem območju (po mojih osebnih izkušnjah bi ga zlahka razširili na Avstrijo, Nemčijo in bolj ali manj vse slovanske države) obstaja skupna tradicija pitja alkoholnih pijač, kulturno-prehranska koinica, ki presega meje in premaguje vse jezikovne ovire (ni

naključje, da v Srbiji prodajajo majice z motom *Rakija, ki povezuje ljudi*). Zato bom, ko me bodo spet vprašali, ali sem Italijan ali Slovenec, odgovoril, da se počutim predvsem kot alkoholik....

Poleg witz se mi zdi, da je narodno-jezikovna pripadnost le ena od nešteti identitet, ki sestavljajo vsakega posameznika, in da je bila v zadnjih nekaj stoletjih poudarjena predvsem zaradi političnih interesov. Kompleksnost človeškega bitja si zasluži več pozornosti vsem tistim globljim občutkom, ki nas združujejo kot pripadnike človeške vrste, in ne izključujočim identitetam, ki namesto tega poudarjajo naše razlike in nas razdvajajo. (Piero Purich)